

Vrijheid van onderwijs

VERWORVENHEID OF BLOK AAN HET BEEN?

Artikel 23 van de Grondwet is al meer dan 100 jaar oud, maar staat volop in de politieke en maatschappelijke schijnwerpers. Vanuit het liberale en sociaaldemocratische spectrum klinkt de roep om modernisering. Maar vanuit confessionele hoek blijft de steun voor artikel 23 onverminderd groot. Waar komen we vandaan, waar staan we nu en waar gaan we naartoe met de vrijheid van onderwijs?

TEKST: MARTIN VAN DEN BOGAERDT
BEELD: MAARTEN WOLTERINK

Terwijl de modder van de omgewelde slagvelden in België en Noord-Frankrijk rood kleurde van het bloed, speelde zich in 1917 in het neutrale Nederland een politieke strijd af tussen liberalen en confessionelen. De liberalen sleepten in die strijd actief kiesrecht binnen voor mannen (actief kiesrecht voor vrouwen volgde in 1919). In ruil daarvoor kregen de confessionelen hun langgewenste financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, die werd vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet. Daarmee kwam een einde aan de schoolstrijd, die ruim een eeuw had geduurd.

De strekking van artikel 23 is dat in principe iedereen onderwijs mag organiseren én dat de rijksoverheid dat betaalt. Er staat ook in dat overal in het land voldoende openbare scholen moeten zijn en dat er daarnaast op particulier initiatief bijvoorbeeld christelijke, joodse en islamitische scholen mogen bestaan.

EIGEN BUBBEL

Artikel 23 was een belangrijke katalysator voor de verzuiling die zo kenmerkend was voor het 20^e-eeuwse Nederland: katholieken haalden hun brood bij de katholieke bakker, protestanten gingen naar de protestantse slager en liberalen, socialisten en andere groepen in de samenleving bleven ook allemaal in hun eigen kringen. Of in hun eigen 'bubbels', zoals we nu zeggen. Met de liberalisering en de maatschappelijke emancipatie vanaf de roemrijke jaren zestig verdwenen de strikte scheidslijnen. Er zijn tegenwoordig geen ziekenhuizen meer voor alleen katholieke patiënten of voetbalclubs die van hun leden verwachten dat zij naar een bepaalde kerk gaan. Het onderwijs kent vreemd genoeg deze scheidslijnen nog wel, wat blijkt uit het bestaan van openbare, rooms-katholieke, protestants-christelijke, islamitische, joodse, antroposofische, boeddhistische en andere scholen. De vraag is of het duale bestel van openbaar en bijzonder onderwijs nog past in de 21^e eeuw, waarin we steeds meer een inclusieve samenleving nastreven, gebaseerd op ontmoeting.

Meer vrijheid van onderwijs

In de nieuwe wet Meer ruimte voor nieuwe scholen die sinds 1 augustus van kracht is, ziet demissionair onderwijsminister Arie Slob vooral 'meer vrijheid van onderwijs'.

Het eerste resultaat van de nieuwe wet is dat er de afgelopen maanden 56 aanvragen voor bekostiging zijn ingediend. Het gaat om 40 aanvragen voor basis-onderwijs, waarvan 29 nieuwe basisscholen en 11 verzelfstandigingen van bestaande basisscholen, en 16 nieuwe scholen voor voortgezet onderwijs, waarvan één in Caribisch Nederland.

Duale bestel

De praktijk laat zien dat de nieuwe wet in de praktijk tot een voortzetting van het duale onderwijsbestel leidt, hoewel de inzet was dat er meer ruimte zou komen voor vernieuwende onderwijsconcepten. Het blijkt dat vooral islamitische scholen dankzij de steun van veel ouders ruim baan krijgen. Amsterdam krijgt er straks mogelijk twee islamitische middelbare scholen bij, Schiedam, Den Haag en Utrecht één. Bovenop de huidige 54 islamitische basisscholen komen er verspreid over het land mogelijk tien bij.

Hokjesscholen

VOS/ABB-directeur Hans Teegelbeckers heeft in 2018 er al voor gewaarschuwd dat meer vrijheid van onderwijs zou leiden tot een terugkeer van de 20e-eeuwse verzuiling 'waarin veel mensen in hun eigen zuil gevangen zaten en niet zo vrij waren als nu'. Hij sprak in dit kader toen al van 'hokjesscholen'. Zie ook zijn commentaar op pagina 9 van dit nummer.

**GROEN UITGESLAGEN
GRAFMONUMENT**

Voor theoloog en communicatiewetenschapper Anne van der Meiden (die afgelopen juni is overleden) was het antwoord op die vraag 'nee'. Hij vertelde dat in een interview voor het VOS/ABB-jaarverslag over 2005, dat aandacht besteedde aan het karakter van het openbaar onderwijs en in het verlengde daarvan aan artikel 23. Van der Meiden groeide op in een christelijk-gereformeerd gezin in Enschede. Na zijn studie werd hij predikant van de vrijzinnige geloofsgemeenschap van de Nederlandse Protestantenbond in het dorp Meerkerk tussen Vianen en Gorinchem, midden in de Bible Belt die nu door de lage coronavaccinatiegraad bij iedereen op het netvlies staat.

In het interview in het VOS/ABB-jaarverslag vertelde hij in Meerkerk destijds als ouder heel bewust te hebben gekozen voor

Ziekenhuizen of voetbalclubs zijn allang niet meer alleen voor mensen van een bepaalde kerk

openbaar onderwijs. 'Mijn dochter zat daar op een school met de bijbel. Daar gaf een heel strenge juffrouw godsdienstles. Toen mijn dochter thuiskwam met verhalen over hel en verdoemenis, heb ik haar direct naar de openbare school gestuurd.' Over artikel 23 zei hij in 2005 dat dit wat hem betreft in de prullenbak kon. 'Ik begrijp niet dat we dit groen uitgeslagen grafmonument nog steeds vereren.'

INPERKING VRIJHEID VAN ONDERWIJS

Een man die al jaren waarschuwt voor de gevaren van artikel 23 is historicus Carel Verhoef, in zijn werkzame leven conrector aan het oecumenisch-christelijke Marnix College in zijn woonplaats Ede. In 2014 publiceerde hij zijn boek *Inperking vrijheid van onderwijs*, waarin hij een reeks redenen opsomt om de vrijheid van onderwijs in te perken. Een van die redenen is dat de legitimatie van het overgrote deel van de protestants-christelijke en rooms-katholieke scholen niet meer valt af te lezen aan hun karakter. In het verlengde hiervan constateert hij dat veruit de meeste ouders niet meer bewust op basis van hun levensbeschouwing kiezen voor confessioneel onderwijs. Een ander punt dat hij noemt, is dat orthodox-religieuze scholen met aan hun godsdienstige overtuiging gerelateerde leerstof niet voldoen aan de in artikel 23 genoemde deugdelijkheid van het onderwijs. Bovendien ontbreekt volgens hem bij deze scholen de scheiding van kerk en staat.

SPLIJTZWAM

Een groot gevaar dat Verhoef signaleert, is dat de vrijheid van onderwijs maatschappelijke segregatie bevordert. En hij is daar niet alleen in: voormalig inspectiebaas Monique Vogelenzang benadrukte dat gevaar in 2017 ook. De noodzaak van een herinter-

Vrijheid van onderwijs uitgehold

Scholen die de vrijheid van onderwijs in de praktijk niet waarmaken, hollen artikel 23 van de Grondwet uit. Dat benadrukt demissionair onderwijsminister Arie Slob.

In een recent debat in de Tweede Kamer over de situatie op de reformatorische Gomarus Scholengemeenschap in Gorinchem, die niet-heteroseksuele leerlingen dwong uit de kast te komen, legde de minister een verband met artikel 23. Hij zei dat de vrijheid van onderwijs hem als lid van de ChristenUnie zeer lief is, maar dat daar ook verantwoordelijkheid bij hoort.

Verantwoordelijkheid

'Je kunt nooit eenzijdig achter de vrijheid wegschieten, als je niet ook inhoud geeft aan die verantwoordelijkheid. Als jij een beroep doet op de onderwijsvrijheid, maar je maakt het in de praktijk niet waar als het gaat om verantwoordelijkheden, dan ben je zelf bezig die vrijheid uit te hollen', aldus Slob. Zonder de naam van de school expliciet te noemen, voegde hij daaraan toe dat wie zich achter de vrijheid van onderwijs verschuilt, het niet waard is om die vrijheid te hebben.

pretatie van grondwetsartikel 23 illustreerde Verhoef in een interview met VOS/ABB in 2015 aan de hand van de situatie in zijn woonplaats, waar hij een sterke segregatie zag tussen jongeren uit streng-christelijke gezinnen en leeftijdgenoten met een islamitische achtergrond. 'Hier in Ede zijn rellen geweest tussen jongelui van Marokkaanse en van reformatorische afkomst. Uit onderzoek dat de gemeente naar aanleiding van die onrust heeft laten uitvoeren, blijkt dat die groepen vijandig tegenover elkaar staan omdat ze elkaar niet kennen. Als je ziet dat dit de oorzaak

is van maatschappelijke onrust, moeten wij dan kleine groeperingen de kans geven om tot in lengte van jaren hun school te laten behouden, zodat kinderen nooit in aanraking komen met andere godsdiensten of mensen uit andere sociaaleconomische klassen? Mijn insteek is dat je dat zeker niet moet doen, omdat dat ertoe leidt dat de samenleving tot op het bot verdeeld blijft. Het zou goed zijn als kinderen op basis van diversiteit en wederzijds respect elkaar leren kennen. Dat kan alleen in de 'gemengde school', aldus Verhoef. In Trouw reageerde hij dit najaar nog op de katholieke Tilburgse hoogleraar Erik Borgman, tevens adviseur bij de christelijke profielorganisatie Verus, die stelde dat 'het Nederlandse denken over de vrijheid van onderwijs' erop is gebaseerd dat 'we vanuit onze verschillen tot eenheid komen'. Verhoef ziet dat als 'een geheel nieuwe kijk op de ontstaansgeschiedenis van het bijzonder onderwijs'. Volgens hem heeft de vrijheid van onderwijs nooit in het teken gestaan van eenheid. 'Integendeel, de vrijheid van onderwijs betekende een splijtzwam in ons onderwijsbestel en in de hele Nederlandse samenleving.'

*Carel Verhoef:
"Vrijheid van onderwijs is
spleitzwam in samenleving"*

GRENZEN STELLEN

Artikel 23 staat op dit moment weer volop in de schijnwerpers met het recente advies *Grenzen stellen, ruimte laten* van de Onderwijsraad, dat in oktober verscheen op dezelfde dag als waarop de Partij van de Arbeid een initiatief indiende om het grondwetsartikel te wijzigen. De Onderwijsraad stelt dat het niet nodig is om artikel 23 aan te passen. De bestaande

wetgeving biedt volgens de raad voldoende mogelijkheden om bij scholen af te dwingen dat ze gelijkwaardigheid en vrijheid van meningsuiting waarborgen, maar dan moet de Inspectie van het Onderwijs hier wel op handhaven. De recente actie van de inspectie tegen het Gomarus College in Gorinchem is hiervan het bekendste voorbeeld. De zorgcoördinator van deze reformatorische middelbare school dwong niet-heteroseksuele leerlingen tegenover hun ouders uit de kast te komen, zo bleek nadat NRC hierover had bericht. De inspectie rekende daarmee af door - voor het eerst - aangifte te doen van discriminatie. Het advies van de Onderwijsraad is om vaker dit soort juridische middelen in te zetten. Daaraan voegt de raad toe dat het aanpakken van excessen - of het nu gaat om het apart lesgeven van jongens en meisjes of het verbieden van homoseksuele relaties - alleen werkt als er duidelijke normatieve kaders zijn, met als vast ankerpunt de democratische rechtsstaat.

GELIJKE KANSEN

De Partij van de Arbeid denkt in tegenstelling tot de Onderwijsraad dat het wel nodig is om artikel 23 aan te passen. Hiertoe heeft Tweede Kamerlid Habtamu de Hoop een voorstel ingediend, dat oorspronkelijk van voormalig fractievoorzitter Lodewijk Asscher komt. Met hun voorstel stellen de sociaaldemocraten gelijke kansen voor alle kinderen centraal. Er staat onder andere in dat in artikel 23 expliciet moet worden vermeld dat ieder kind recht heeft op onderwijs. Ook zou erin moeten komen te staan dat de wet regels stelt ter bevordering van de kansen-gelijkheid in het onderwijs. Artikel 23 zou bovendien moeten gaan over de ontplooiing van de persoonlijkheid van leerlingen en over kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

Een ander belangrijke wijziging die de PvdA voorstelt,

Dijsselbloem tegen PvdA-voorstel

Jeroen Dijsselbloem is als prominent PvdA'er tegen het voorstel van zijn eigen partij om artikel 23 van de Grondwet te moderniseren.

'Begin daar nou niet aan. Artikel 23 is een heel lastig artikel omdat niemand precies weet wat er staat', zo zei hij onlangs in een interview met Trouw. Als het grondwetsartikel wordt gemoderniseerd, gaat dat volgens Dijsselbloem alleen maar 'eindeloos gedoe' opleveren, dat vooral 'leuk' is voor onderwijsjuristen.

Onderwijsvernieuwingen

Het prominente lid van de Partij van de Arbeid is nu onder andere voorzitter van de commissie die de voorstellen moet beoordelen waarvoor geld is aangevraagd uit het Nationaal Groeifonds. In 2007 en 2008 was hij voorzitter van de Tweede Kamercommissie die onderzoek deed naar onderwijsvernieuwingen. Trouw sprak met hem naar aanleiding van zijn boek *De onderwijsfamilie*. Dit boek gaat over vernieuwingen waar zijn familieleden die in het onderwijs werkten mee te maken kregen, zoals de Mammoetwet, de basisschool, de basisvorming, het vmbo en passend onderwijs.

is algemene acceptatieplicht. Al het door de overheid bekostigde onderwijs zou algemeen toegankelijk moeten worden, wat betekent dat geen enkele school voor bijzonder onderwijs nog met de Grondwet in de hand de deur gesloten kan houden voor leerlingen die niet bij de religieuze uitgangspunten van de school zouden passen. Openbaar onderwijs is bij wet altijd al algemeen toegankelijk, wat ook blijkt uit de kernwaarden waar de openbare scholen trots op zijn: gelijkwaardigheid, vrijheid en ontmoeting. ◀

Ankerpunt is de democratische rechtsstaat

VOS/ABB blijft de ontwikkelingen rond artikel 23 van de Grondwet over de vrijheid van onderwijs nauwgezet volgen. Houd de website www.vosabb.nl in de gaten, net als onze sociale kanalen (Twitter en LinkedIn) en onze wekelijkse e-mailnieuwsbrieven. Nog geen gratis abonnement op de e-mailnieuwsbrieven van VOS/ABB? Ga naar www.vosabb.nl en meld u aan!

